

IRAK'IN DEMOKRASİ PROBLEMİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Geliş Tarihi (Received Date) 04.02.2018

Ahmed TAHSEN¹

Kabul Tarihi (Accepted Date) 13.04.2018

Özet

Irak'ta Baas diktatör rejiminin çökmesiyle ülkedeki dengeler değişmiş ve etnik-mezhepsel çatışmalar iç isyanların çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte 2003 savaşı ve ABD'nin Irak işgali ülkede kaotik bir ortam meydana getirmiştir. Kaldırılan Saddam rejimi ile Şii Araplar iktidara gelmiş, Sünnileri aykırılaştırmış ve dengeleri tersine çevirmiştir. Bu duruma karşı çıkan Sünnilere isyancılar iki nedenden dolayı destek vermişlerdir; ABD'nin karşısında durulacak bir Arap/Müslüman toplum istilasına ve Şii karşıtı ikinci politikasının varlığıdır. ABD'ye karşı sürdürülen savaşın yanı sıra Şii ve Sünniler arasındaki çatışma şiddetli biçimde devam etmekteydi. Çatışma en alt sınıftan en üst düzeye kadar yayılmış Sünni-Şii mezhepleri ve Kürt-Arap etnisiteleri arasında çatışma giderek şiddetlenmiştir. Yaşanan olaylar nedeniyle Irak devletinde uzlaşma sağlanamamış güvensiz ortam sebebiyle demokratikleşme yoluna gidilememiştir. Irak'ta demokrasinin işleyişinde yaşanan sorunları çözmek için birçok çözüm önerileri sunulmuştur. Ancak en belirgin ve esas çözüm yolu uzlaşma ve barış için yapılacak yenilik ve yaptırımlardan geçmektedir. Yaşanan bu süreci değiştirmek Irak devletini demokratikleştirerek meşru bir hükümet kurmak için hukuki, siyasi, sosyal alanlarda güçlü ve adaletli yaptırımlar uygulayarak uzlaşma yoluna gidilmelidir. Eğitim ve medya gibi konularda yapılacak yenilikler Irak'taki durumu değişmesinde önemli rol oynayacaktır. Yapılan çalışma Irak devletinin içindeki etnik ve mezhepsel çatışmaların incelenip demokrasinin işleyişindeki sorunları saptamak ve çözüm önerileri sunmaktır.

Anahtar kelimeler: Irak, demokrasi, sorunlar, çözüm önerileri

IRAK'S PROBLEM OF DEMOCRACY AND RECOMMENDATIONS FOR ITS SOLUTIONS

Abstract

With the collapsing of the Baath dictatorial regime in Iraq, the balances in the country have changed and ethnic-sectarian conflicts have led to internal rebellions. However, the 2003 war and the US invasion of Iraq have brought a chaotic atmosphere to the country. With the collapsing of the Saddam regime, the Shiite Arabs came into power, contradicting the Sunnis and reversing the balances. Rebels against the situation have supported the rebels for two reasons. It is the existence of an Arab / Muslim society invasion and anti-Shi'a second policy against the US. In addition to the ongoing war against the US, the conflict between the Shiites and Sunnis continued violently. The clash between Sunni-Shiite sects and Kurdish-Arab ethnicities spreading from the bottom to the highest level of conflict has intensified. Due to the insecurity that has not been reached in the Iraqi state due to incidents, democratization has not been achieved. Many solutions have been proposed to solve the problems in the functioning of democracy in Iraq. But the most obvious and fundamental solution is through innovation and sanctions for reconciliation and peace. To change this process, democratizing the Iraqi state and establishing a legitimate government must be pursued through compromise by enforcing strong and just sanctions in the legal, political and social spheres, innovations to be made in matters such as education and the media will play an important role in changing the situation in Iraq. The aim of the study is to examine the ethnic and sectarian conflicts within the Iraqi state and to identify the problems in the functioning of the democracy and to propose solutions.

Key Words: Iraq, democracy, problems, solutions

1. GİRİŞ

Araplar orta bölgede ve Şii Araplar güney bölgesinde varlığını sürdürmekte ve uzun yıllardır aralarında ki çatışma devam etmektedir. Çatışma Baas partisinin otuz yıl süren diktatör yönetiminin oluşturduğu bir olgudur. Rejimin son bulması ile 2003 savaş dönemi ve devamında Irak devletinin idari yapısında yaşanan büyük değişimler ve ardından ABD'nin işgali ile çatışma artmaya ve süregelmeye devam etmiştir.

Kaldırılan Saddam rejimi ile Şii Araplar iktidara gelmiş, Sünnileri aykırılaştırmış ve dengeleri tersine çevirmiştir. Bu duruma karşı çıkan Sünnilere isyancılar iki nedenden dolayı destek vermişlerdir; ABD'nin karşısında durulacak bir Arap/Müslüman toplum istilasına ve Şii karşıtı ikinci politikasının varlığıdır. ABD'ye karşı sürdürülen savaşın yanı sıra Şii ve Sünniler arasındaki çatışma şiddetli biçimde devam etmekteydi. Bununla birlikte bölgedeki Kürtler yeniden ezilmek istemediler ve bir mücadele içine girdiler. Çatışma en alt sınıftan Irak devleti farklı topluluklardan oluşan ve kendi arasında parçalanmış bir ülkedir. Bu durumun esas olarak iki önemli nedeni bulunmaktadır; etnik bölünme ve

¹ Yüksek lisans öğrencisi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (ahmednato1776@icloud.com)

mezhepsel bölünmedir. Etnik bölünme Arap-Kürt-Türkmen-Süryani olarak kendi aralarında ayrılmalari iken mezhepsel bölünme Şii-Sünni olarak farklı mezheplerin varlığıdır. Kürtler çoğunlukla ülkenin kuzey bölgesinde Sünni en üst düzeye kadar yayılmış Sünni-Şii mezhepleri ve Kürt-Arap etnisiteleri arasında çatışma giderek şiddetlenmiştir. Yaşanan olaylar nedeniyle Irak devletinde uzlaşa sağlanamamış güvensiz ortam sebebiyle demokratikleşme yoluna gidilememiştir.

Demokratikleşme sürecini ifade edebilmek için zaman, alan ve tür olmak üzere üç bağlam göz önüne alınmalıdır. Irak devleti zaman kavramı bakımından 70-90lardan başlayarak günümüze kadar devam etmekte olan üçüncü demokratikleşme dalgasının bir parçasıdır. Alan ve türü bağlamı bakımından, ABD destekli liberal bir demokrasiden bahsedilmektedir. Demokratikleşme sürecinde, bir siyasal sistem hem demokratik hem de demokratik olmayan unsurları içerir. Böyle sitemlere “seçim demokrasisi” adı verilmektedir. Seçim demokrasisi; bir şekilde kapsayıcı, temiz, rekabetçi seçimler yapmayı başarabilen ancak liberalleşme için gereken siyasal ve sosyal özgürlükleri savunmada başarılı olamayan sistem olarak ifade edilebilmektedir. Liberal demokrasinin bazı kültürel öğeleri bireycilik, bireysel haklar ve özgürlükler ve hoşgörüdür. Irak kültürlerinin İslam felsefesi, dünya görüşü, normlar, değerler ve ilkelerle desteklendiği Müslüman toplumlar bulunmakta ve bu durum liberal görüşe bir alternatif oluşturmaktaydı. Belli bölgelerde liberal görüşün İslam felsefesine uymadığı gerekçesiyle kabul görmemektedir.

Demokratikleşme de ikilemler; çatışma ve uzlaşma, temsilcilik ve yönetilebilirlik, muvafakat ve etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çatışma ve uzlaşma; çıkarların zıt olduğu ve çözüm algılarının değiştiği durumlarda toplumların çıkarlarının bütünleştirilmesi ve problemlerin çözülmesi ile aşılabilmektedir. Ancak Irak Baas rejiminin çökmesinden sonra problemlere çözüm bulmak yerine ABD normlarını kopyalamaya çalışmış ve başarısız olmuştur. Temsilciler ve yönetilebilirlik; temsilcilik sürecinin içinde halk yoktur ve çoğunluğun baskısı egemenliği şekillendirdiği için diktatörlük meydana gelmektedir. Muvafakat ve etkinlik paradoksu ise; Kürtlerin durumunda gözlemlenmektedir. Arap-Kürt arasında Irak Anayasası bir muvafakat olarak değerlendirilebilir ancak etkinlik büyük ölçüde eksiktir.

Irak'ta yaşanan iç karışıklıklar ve savaş hali ülkenin demokratikleşmesini engellemektedir. Bu durumun ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi için hukuki, siyasal ve sosyal alanlarda güçlü ve adaletli yaptırımlar uygulayarak meşru bir Irak hükümeti kurulması yoluna gidilmeli; eğitim, medya ve sosyal kurallarda değişiklikler ve yenilikler yapılması gerekmektedir.

1.1. Irak'ta Demokrasinin İşleyişinde Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Irak tek üniter bir toplumdan ziyade parçalanmış ve ayrık topluluklardan oluşan bir ülkedir. Böylesi parçalanmanın ikişer bağımsız değişkenden oluşan başlıca iki nedeni vardır. Etnik bölünme (Arap-Kürt-Türkmen-Süryani) ve mezhepsel bölünme (Şii-Sünni). Irak çok sayıda etnik unsurdan ve çok sayıda dinin kabul gördüğü bir devlettir. Bir yanda etnik çeşitlilik olarak Araplar, Kürtler, Türkmenler, Süryaniler ve diğer gruplar etnik parçalanmayı, diğer taraftan dini mezhepler Şii-Sünni Müslümanlar, Arap-Kürt-Türkmen Müslümanlar ve sonrasında Hıristiyanlar diğer parçalanmayı oluşturmaktadır. Kürtler ülkenin kuzeyinde yoğunlaşırken, Sünni Araplar orta bölgede ve Şii Araplar güneyde yoğunlaşmaktadır. Ancak ülke genelinde Kuzey'den Güney'e, Doğu'dan Batı'ya kadar etnik ve dini gruplar üst üste gelmektedir. Çatışma toplum içinde yaşanmaktadır ve çatışmaya girenler kapı komşularıdır. Çatışma kültürü, Baas partisinin otuz yıllık diktatörlüğünün bir mirasıdır. Baas rejiminin çökmesi ve 2003 savaşı sırasında ve sonrasında Irak devletinin tüm idari yapısının kaldırılması ve sonrasında ABD işgali ile çatışma Pentagon'un iddialarının aksine azalmamıştır (Kagan, 2003:3-27).

2003'te Baas Rejiminin çökmesinden sonra devletin içindeki denge değişmiştir. Otoriter rejim Irak toplumunun neredeyse tüm bileşenlerini görece temsil eden bir parlamenter yönetim sistemiyle değiştirildi. Ancak toplum içerisinde çatışma var olmaya devam etmiştir. Yani, Baas rejimine ait iktidarın kötüye kullanılması ve şiddet gibi özellikler kalıntıları Irak toplumuna nefret ve intikam olarak bırakmıştı. Saddam rejimini kaldırdıktan sonra Şii Araplar (ezilenler) iktidara geldi ve Sünniler marjinalize edildi. Bu durum 2003 öncesi dönemde Sünnilerin güç sahibi olduğu durumun tam tersini oluşturmuştur. Sünniler daha önceki durumları üzerinden hak iddia ettiler ve Şii'ler buna karşı çıktılar. Arap ülkelerinin dört bir yanındaki isyancılar iki nedenden ötürü Sünnilere destek verdiler. Bu nedenlerden biri batı ve ABD karşıtlığı içeren bir argüman olarak bir Arap/Müslüman ülkenin istilası. İkinci neden ise Şii karşıtı kinci politikalar ve Sünnilerin iktidarda olması düşüncesiydi. Dolayısıyla

ABD'ye karşı savaş vermenin yanı sıra Şiiiler ve Sünniler arasında şiddetli bir çatışma mevcuttu. Şiiiler geçmişte acı tecrübeler yaşadı ve Irak'ta merkezi makamların kurbanları olmuş Kürtler bir kez daha ezilmek istemediler, Şiiiler egemenlik aygıtını tekelleştirdiler ve Kürtler devletin içinde otonom bir bölge aramaya başladı, Sünniler bu iki duruma tepki gösterdiler. Bu da Irak'ta şiddetin bir yönetim ve güvenilirlik aracı olmasını sağlamıştır (Barakat, 2008:14). Çatışma, en tabandan, orta sınıfa ve üst düzey liderlere kadar yayılmıştır. Sünni-Şii mezhepleri arasında, Kürt-Arap etnisiteleri arasında hatta aynı şehirde ve aynı mahallede yaşayan insanlar arasında çatışma bulunmaktadır. Bunun ışığında, demokratikleşme için elzem olan uzlaşma, güvensiz ortam nedeni ile sağlanamamaktadır. Irak'ta uzlaşma ancak toplumun her kesiminden tüm yerel paydaşların farklı düzeylerde katılımı ile elde edilebilir. Böylece ulusal bir vizyon oluşturularak demokratikleşme yoluna girilebilir.

Demokratikleşmenin sürecini anlamak için "zaman", "alan" ve "tür" olmak üzere üç bağlam dikkate alınmalıdır. Zaman faktörü, Huntington tarafından tanımlanan demokratikleşmenin üç dalgası ile açıklanabilir. Huntington'a göre ilk dalga 1820lerde gerçekleşmiş, bunu 1920lerdeki ters dalga izlemiştir. İkinci dalga 1940-1950lerde gerçekleşmiş ve üçüncü dalga 70-90lardan başlayarak günümüze kadar devam etmiştir (Huntington,1996:3). Irak'ın demokratikleşmesi üçüncü demokratikleşme dalgasının bir parçasıdır. Irak devleti ve toplumu, içinde demokratikleşmenin gerçekleştirileceği 'alan' ve demokrasinin 'türü' olarak, ABD destekli bir süreç olarak liberal demokrasiden bahsedilebilir (Burnell ve Roland, 2008:187).

Demokratikleşme sürecinde, bir siyasal sistem hem demokratik hem de demokratik olmayan unsurları içerir. Andreas Schedler böyle sistemleri 'seçim demokrasisi' olarak tanımlamaktadır. Seçim demokrasisi; bir şekilde kapsayıcı, temiz ve rekabetçi seçimler yapmayı başaran, ancak liberal demokrasi için gerekli siyasi ve sivil özgürlükleri savunmayı başaramayan sistemler olarak tanımlanabilir (Schedler, 2001:151). Irak'ta demokratikleşme, ülkenin talep ettiği siyasi-ekonomik gelişme ile birlikte liberal bir demokratik sisteme karşılık gelir ya da karşılık gelmesi amaçlanır. Bunun anlamı liberal piyasa ve bireysel hak ve özgürlüklerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Buna karşılık, Shmitter geçiş ikilemlerini modern demokrasiye ilişkin dışsal problemler olarak adlandırmıştır. Yeni kurulan demokrasilerde dışsal problemler, demokratik ilkelerin toplumun mevcut sosyal, kültürel ve ekonomik durumu ile uyumluluğuna atıfta bulunmaktadır. Shmitter dışsal problemleri tanımlarken, 'Batı demokrasisinin en iyi örneklerinin bile tamamıyla ve mekanik bir şekilde başka ülkelere nakledilemeyeceğini' savunmaktadır (Schmitter, 1996:83). Irak bağlamında böylesi bir ikilem bizzat liberal demokrasinin yapı ve doğasında vardır. Liberal demokrasinin kendi felsefi algıları ve ahlak kurallarının yanı sıra kurulan Irak toplumlarının dünya görüşleri, normları ve uygulamaları ile uyumsuz olabilecek siyasi ve ekonomik ilkeleri vardır. Mevcut bir sistemin yapısını bozmak pahasına, yeni bir yönetim, sistem kurma, iktidar ilişkileri, servet dağılımları, kimlikler, normlar ve değerler oluşturulurken sorunlar ortaya çıkmaktadır. Liberal demokrasinin bazı kültürel öğeleri bireycilik, bireysel haklar ve özgürlükler ve hoşgörüdür. Irak'ta kültürlerinin İslam felsefesi, dünya görüşü, normlar, değerler ve ilkelerle desteklediği 'Müslüman toplumlar' (Yüzde 60'ı Şii Müslümanlar, yüzde 25'i Sünni Müslümanlar ve yüzde 20'si Müslüman Kürtler) vardır. Bu kültür liberal görüşe bir alternatif oluşturmaktadır. Örneğin İslam, aileyi toplumun temel birimi olarak gören kolektivist bir dindir; liberal demokraside ise birey toplumun temel birimidir. Liberalizmden farklı olarak İslam'ın kendi bireysel hak ve özgürlükler tanımı vardır. Liberaller tarafından hoş karşılanacak kavramlar, İslam açısından hoş karşılanamayabilir. Irak'ta bu durum, çoğunlukla Şii ve Sünnilerin yaşadığı ve mezhepsel bölünme ile karakterize edilen ülkenin güneyi ve merkezinde gerçekleşebilir. Bu bölgelerde liberal demokrasi hem kültürel hem politik açıdan İslam uygulamaları ile çeliştiği gerekçesi ile kabul görmemektedir.

1.2. Demokratikleşmede İkilemler

Diamond, demokrasiye geçiş aşamaları ile ilgili bazı paradokslarını ifade etmiştir. Örneğin, 'çatışma ve uzlaşma' arasındaki paradoks, çıkarların zıt olduğu ve çözüm algılarının değiştiği durumlarda toplumların çıkarlarını bütünleştirmesi ve problemlerini çözmesi ile aşılabılır (Diamond, 1996:119). Baas rejiminin çökmesinden sonra tekrar yapılandırma problemlerine çözüm bulmak yerine ABD idari normları kopyalanmaya çalışılmıştır (Pollak, 2004:18) Buna karşılık Barak, 'yeni Irak vizyonunun Irak içinde veya Iraklılar tarafından geliştirilmemesi' bu vizyonu doğası gereği işe yaramaz hale getirdiğini ifade etmektedir (Barakat, 2008:13). Çatışma ve uzlaşma iki farklı şablonda gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi Şii-Sünni Araplar arasındaki mezhep bölünmesidir. Güç üzerine

çatışma, Bağdat'taki iktidarda kimin olması gerektiği ve olmaması gerektiği üzerinedir. Güç üzerine uzlaşma ise Sünnilerin veya Şiilerin güç sahibi olduğu dönemde, diğerinin her şeyden mahrum kalmasını gerektiren kazanımı olmayan bir oyun gibidir. İkinci çatışma Araplar ve Kürtler arasında etnik bir ayrışmadır ve Kürt bölgesinin belirlenmesi üzerine gerçekleşmektedir ve bu konuda uzlaşma sağlamaya çok güçtür.

Demokrasinin inşasında 'temsalciler ve yönetilebilirlik' paradoksu da ortaya çıkar (Diamond, 1996:116). Temsilciler veya konseyler kendi adlarına hareket ettikleri için ya temsili olarak ya da belirleyici olarak "halk" sürecin içerisinde yoktur. Mermilerin oy pusulasıyla değiştirilmesi ve rekabetin işbirliğine dönüştürülmesi durumunda demokrasi inşası tartışılacaktır. Burada yaklaşım Barakat'ın ifade ettiği biçimde toplumun tabanından gelebilir. Bu durumda daha iyi bir gelecek ancak toplumun ulusal paydaşları tarafından kendi vizyonlarına uygun olara tartışılarak kurulabilir, yabancıların görevi bunu anlamak ve desteklerini sergilemesidir (Barakat, 2008:6). Ancak Irak'ta durum böyle değildir ve iktidar paylaşımı ile ilgili seçimlerin ardından şiddetli çatışma ortaya çıkmaktadır. Irak'ta demokratik seçimler sık sık demokratik olmayan yönetimlerin doğmasına sebep olmaktadır. Örneğin temsilcilerin çoğunluğu parlamentoda Şii ise ve bu iktidar bloğu egemenlik düzenini şekillendiriyorsa, Sünnileri marjinalize olabilir ve böylece çoğunluk diktatörlüğü meydana gelir.

Muvafakat ve etkinlik arasındaki paradoks, Kürtlerin durumunda gözlemlenebilir (Diamond, 1996:113). Araplar ve Kürtler arasında Irak Anayasası bir muvafakat olarak değerlendirilebilir. Ancak etkinlik büyük ölçüde eksiktir. Şimdiye kadar Kürtler, Irak Anayasasının 140. maddesinde vaat edilen tartışmalı bölgelerin Kürdistan bölgesine devri konusunda görüşmeler yapamamışlardır. Bu durum geçici ve belirsiz çıktılarının alınmasına neden olmuştur. Bu tür çelişkiler, demokrasinin sığ, liberal olmayan ve zayıf kurumsallaştığı demokratikleşme sürecinde ortaya çıkmaktadır. Irak'ta demokrasi, çoğunluğun azınlığı marjinalize ettiği bir biçimde kurulmaktadır. Gerekli olan azınlık haklarını tam olarak koruyan halkın kurallarıdır. Bunun için toplumda kök salmış, kültürünü yansıtan ve Irak halkının öğretilerini ortaya koyan aşağıdan yukarıya bir yapıya ihtiyacı vardır. Pozitif demokrasi halkın anlayışlarından, kültüründen ve normlarından ortaya çıkar ve belirli bir bölgedeki tüm farklı kültürel, etnik, dini ve siyasi varlıkları karar verme sürecine sokmayı amaçlar. Bunun ışığında demokrasi oluşturma sürecindeki kurucu öge vatandaşlık bilincidir. Geçiş dönemi başbakanı Ayad Alawi, bu durumu 'Irak'ın çok kültürlü toplumu, daha fazla maddesellik katarak ilerlemeye yardımcı olan siyasi sürecin gücü olmalıdır. Bütün bunlar gündeme getirilmeli ve ülke genelinde ulusal bir tartışmaya dahil edilmelidir. Bu kolay bir iş değildir.' ifadeleri ile belirtmiştir (Allawi, 2005). Demokrasinin eksikliği, demokratikleşme sürecinin karşı karşıya kaldığı başka bir anahtar olan zayıf devlet-toplum ilişkileri ile iç içedir. Devlet, egemenliğini kendi sınırları içinde korumakta büyük zorluklar yaşar; çünkü devletin meşruiyeti etnik ve dini bir parça olmak istemeyen çeşitli gruplar tarafından sorgulanmıştır. Clapham'ın haklı olarak iddia ettiği gibi, devlet kontrol yapısı ya da yukarıdan aşağıya bir yapı mevcuttur ve bu yapının gücü ve kırılabilirliği her ikisinin birleşimi ile ayrt edilir. Çünkü devlet ve toplum, bir dizi değer kaybının ortak ifadesi olarak ortaya çıkmaz (Clapham, 1990:40). Chapman'a göre kırılabilir meşruiyet zayıflığı olarak tanımlanmaktadır ve devamında meşruiyetin olmaması devletin güvensizliğini artırır. Bu nedenle değerler konusundaki uzlaşma eksikliği demokratikleşme sürecini ve dolaylı olarak ülkenin bekasını tehdit eder. Devlet toplum ilişkileri, devletin içindeki aktörler arasındaki karşılıklı ilişkidir ve toplum siyasi istikrar için hayati önem taşır. Özellikle vurgulanması gereken şey, devlet-toplum ilişkisinin örgütlenme ilkesi olan vatandaşlık kavramıdır. Vatandaşlık, bölge sınırları içindeki siyasi topluluklardan oluşur. Irak örneğinde Şiiler, Sünniler, Araplar, Kürtler, Türkmenler ve diğer etnik azınlıklar bu siyasi topluluklara karşılık gelmektedir. Vatandaşlık ilişkileri ifadesi, devlet kurma sürecinde vazgeçilmez bir özelliktir. Devlet ve ulus inşası, temel olarak, bütün ülke topraklarında tekelleşmiş otoriteye sahip siyasi kurumların kurulmasını ve nüfusun bu siyasete entegrasyonunu içerir (Butenshon, Davis ve Hassassian, 2000:16) Bir devletin üyeliğinin vatandaşlık olarak tanımlanması, devletin yalnızca siyasi adanmışlıklar yaratmakla kalmayıp aynı zamanda vatandaşlık haklarını hem çeşitlilikte hem de zenginlikte geliştirerek karşılıklı çatışmaları yönetebileceği bir araçtır. Devlet-toplum ilişkileri, vatandaşlık fikrinden hareketle devletlerarasında istikrar sağlayabilir ve iyi yönetim ile pozitif demokrasi sağlanabilir. Demokrasi inşası, yukarıdan 'devlet' ile ve aşağıdan belirli bir bölge içindeki 'halk' ile gerçekleştirilmelidir. Irak henüz demokratikleşme sürecini tamamlamamıştır. Ken Jowitt bu durumu basit bir dönüşümden ziyade uzun bir yürüyüş olarak tanımlamaktadır (Jowitt, 1996:35). Benzer

şekilde Marcin Krol'e göre demokrasinin geleceği onun değişime ayak uydurma ve öğrenme kabiliyetine bağlıdır (Krol, 1996:362).

1.3. Irak Demokrasisi için Çözüm Önerileri

2016 başkanlık yarışında Donald Trump, Başkan Obama'yı Irak'tan erken ayrıldığı ve ülkeyi iç savaşa sürüklediği için eleştirmiştir. Başkan Trump artık Obama'nın hatasını tekrarlamamak için gerekli imkan ve sorumluluğa sahiptir. Bununla birlikte, bunu yapmak için Irak'ı sadece İŞİD için bir ev sahibi olmaktan ve soyulması gereken bir benzin istasyonundan daha fazlası olarak görmek zorunda kalacaktır. Bunun yerine İŞİD'in orda yarattığı tahribatın tamir edilmesi için politikalara ihtiyaç vardır. Bu aslında sanıldığı kadar zor bir görev değildir ancak yeni yönetimin Irak'a farklı bir bakış açısı ile yaklaşmasını gerektirir.

Anlaşılması gereken şey Irak'ın, etnik-mezhepsel bir iç çatışmanın içinde olduğudur. İŞİD var olduğu için Irak'ın iç savaşta olması söz konusu değildir; aksine Irak iç savaşta olduğu için İŞİD oradadır ve ilkini kaldırmak ikincisi ile yüzleşmeyi gerektirir. Bununla birlikte, ne yazık ki ABD'nin Irak politikası, iç savaşın semptomlarından biri olan İŞİD'in ortaya çıkışını, iç savaşın kendisine ait dinamiklere değinmeden tanımladığı için yanlış yönlendirilmiştir.

Modern dünya, iç savaşlarla çok fazla tecrübe sahibidir ve bu tarihin en keskin derslerinden birisi iç savaşların ulaşmaya uygun olmadığıdır. Çoğu kez iddia edildiği gibi, dış aktörlerin iç savaşı sona erdiremeyeceği tamamen doğru olmasa da, bu tür savaşlar kolayca sona erdirilemez. İsteksiz müdahalelerin iç savaşı bastırmaktan çok şiddetlendirdiğini tarih göstermiştir. Aslında iyi niyetli bir dış aktörün başkasının iç savaşını sona erdirmek için kullanabileceği tek bir yaklaşım vardır. Kabaca bu yaklaşım üç aşamadan oluşur: (1) askeri dinamiklerin, savaşan tarafların hiçbirinin askeri bir zafer kazanamayacağı ya da silahlarını bırakırsa rakiplerinden biri tarafından katledileceğine inanmayacağı şekilde değiştirilmesi; (2) siyasi otoritenin ve ekonomik çıkarların demografik gerçeklere uygun olarak az çok bölünmesiyle güç paylaşımı anlaşması imzalamak; ve (3) ilk iki şartın topluluklar ve güçlü iç kurumlar arasındaki güven yeniden kurulana kadar sürmesini sağlayacak en az bir iç veya dış kurum kurmak. Bu görevlerin her birinin üstesinden gelmenin çeşitli yolları vardır, ancak bu eylem planını takip etmeyen, yeterli kaynağı bulamayan veya taahhüdün başarılması için yeterince uzun süre bağlı kalmaya istekli olmayan arabulucu uluslar yalnızca durumun daha da kötüleşmesine neden olacaktır.

Demokrasi kavramına gelindiğinde pek çok Iraklı benzer fikirlere sahiptir ve demokrasiyi uzun vadeli bir hedef olarak görmektedir. Irak halkı, otuz beş yıl boyunca otoriteyi sorgusuz bir şekilde dinleyip itaat etmeyi öğrendikleri için fikir değişimlerinin sabır ve uzun bir zaman gerektireceğinin farkındadır (Dawisha, 2005:724).

Araştırmacılar demokrasinin Irak'taki en önemli konulardan biri olan etnik ve dini grupların uzlaştırılması için bir çözüm hazırlayacağına inanmaktadır. Demokrasinin, bölünmeleri zorla değil barış yoluyla ele almasına yardımcı olabilecek politik mekanizmalar hazırlayacağını savunmaktadırlar. Demokrasi, tüm Iraklılar için çalışmayı amaçlayan meşru bir Irak hükümeti sağlayacaktır (Byman ve Pollack, 2010:119-136).

Arap ve Orta Doğu politikalarının yazarları ve gözlemcileri, Saddam rejiminin çöküşünden bu yana demokrasinin Irak'ta dönüştürülme ihtimaline kötümser bir bakış açısı ile odaklanmışlardır. Bunun başlıca sebebi olarak ülkede liberal ve demokratik geleneklerin olmaması, tarihi gelenekler ve politik kültür gösterilmektedir. Diğer sebepler ise toplumsal bölünmeler ve federalizmdir. Irak toplumu etnik gruplar ve mezhepler ekseninde bir bölünme içerisindedir. Gruplar arasındaki anlaşmazlıklar ülkenin sosyal ve politik bütünlüğüne engel teşkil etmektedir. Sünni ve Şiiiler arasındaki çatlaklar, etnik özelliklerden çok Arap ve Arap arasında bir kavga olarak tanımlanabilir.

Irak'taki demokrasinin etkisizliğinin ardındaki ilk etken etnik ve dini ayrımlardır. Devlette Şii'ye karşı Sünni, Araplar ve Kürtler gibi eşit olmayan farklı grupların miktarı önemli bir rol oynamıştır. Bu grupların Irak'ı meşru bir bölgesel varlık olarak görmeleri ve ülkeyi her grup için farklı alanlar olarak görmemeleri gerekmektedir.

Bazı Iraklılar, 2003 yılından bu yana yaşanan Irak ikilemini açıklarken, sorunu sosyal faktörlerden ziyade siyasi olarak ele almaktadır. Tüm anlaşmazlıkların siyasi nedenlerden kaynaklandığı düşüncesi hakimdir. Bu hakim düşünceye sahip Iraklılara göre Irak'ın parçalı yapısı herhangi bir sosyal,

mezhepsel, dini ya da etnik çatlaktan kaynaklanmıyordu. Diğer Iraklılar, Irak'ın karşılaştığı sorunun tamamen sosyal olduğunu düşünüyordu. Aslında ülkenin var olmadığını ve Sykes-Picot Anlaşması kapsamındaki oluşumunun, bir arada bulunamayan farklı insanların birleşmesini gerekli kıldığını öne sürüyorlardı.

Bugün, 2003 yılında Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesinden yaklaşık onbeş yıl geçtikten sonra, Irak'ta gerçek bir toplumsal sorunun var olduğunu itiraf etmeliyiz. Bu sorun tarihsel kökenlerden doğmakta ve sürdürülmesi ve alevlenmesi dini farklılıklar ve ırkçılık tarafından yönlendirilmektedir. Yine de, bahsedilen ifade, bu toplumsal sorunun biçimlendirici bir sorun olduğu anlamına gelmez. Irak, dünyadaki diğer ülkeler gibi, Araplar, Kürtler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar gibi çeşitli dinsel veya etnik açıdan farklı toplumsal gruplardan oluşur. Birçok ülkenin, 15 yıl süren ve yaklaşık 150.000 kişiyi öldüren bir iç savaş yaşayan Lübnan gibi dinsel ya da etnik açıdan motive olmuş kanlı iç savaşlarla dolu geçmişi vardır.

2003 yılından bu yana, Irak'taki siyasi çabalar çeşitli dini inançlara, ulusal görüşlere ve hatta ekonomik farklılıklara yönelik toplumsal farklılıkları beslemek ve abartmak üzerine yoğunlaşmıştır. Seçim kampanyaları bu farklılığı siyasi olarak sömürdü, mezhepçiliği kullandı ve kültürel ve entelektüel derinliği olmayan bir siyasal sınıf tarafından elde edilemeyecek siyasi kazançlar elde etmek için toplumsal çatlama ve ırkçılığın yaygınlaştığı üzerinde oynadı.

2003 sonrası dönemde siyasal çatışmanın toplumsal farklılıkları arttırmakta katkısı çok büyük olmuştur. Bu çatışma kanlı mezhep çatışmalarına sebep olmuştur. Bu çatışmadan kaynaklanan toplumsal krizlere ve bu krizlerden etkilenen sayıları her geçen gün hızla artan dul ve yetimlere, engelli insanlara, fakirleşen ve militanlaşan topluma sadece siyasal çözümler bulmak pek de umut verici olmamıştır. İŞİD sonrası dönem için hazırlık niteliğindeki ulusal uzlaşmaya ulaşmayı amaçlayan girişimlerin siyasi olarak takip edilmesi bağlamında, devlet, politikacılar, medya kişilikleri, dini figürler ve ilgili örgütler için gerekli olan şey, sosyal sıkıntıya yönelik uzun vadeli eylemler ve girişimlerin aranmasıdır.

Irak, sosyal sinerji ve bir arada yaşama kültürünün geliştirilmesi de dahil olmak üzere bu konuda bir kampanya düzenlemek için ciddi çabalara ihtiyaç duyuyor. Bu kampanya, eğitim müfredatı ile başlayıp, medyayı etkileyerek, ruhsal ve entelektüel sempozyumların yanı sıra din adamları ve kanaat önderlerine de ulaşacak ve toplumsal uyumu güçlendiren ve gelecekteki sosyal parçalanmayı önleyecek destekleyici yasaların oluşturulmasına katkı sunacaktır.

Bunu başarmak için hayalperest olmaya gerek yoktur. Irak'ın tecrübe ettiği benzer deneyimleri yaşayan herhangi bir ulus için normal bir hareket şeklidir. 16'ncı yüzyılda Fransa'nın bir iç savaştan çıkıp bugün müreffeh bir ülke olması dikkate değer bir olgudur.

Toplumların maruz kaldığı aksiliklere karşı getirilen çözümler her zaman yasal nitelikte kampanyalarla tamamlanan karakteristik sosyal, ekonomik ve siyasi kampanyalara dayanmaktadır. Örneğin, Hindistan uzun süre dini ve sosyal çatışmalara şahitlik ettikten sonra insanlar arasında farkındalık yaratarak, eğitim yaygınlaştırarak ve sınıflar arasındaki sosyal ayrımı azaltarak bugün gelişmiş bir ülke haline gelmiştir. Irak'taki eğitim müfredatları, özellikle ilköğretim düzeyinde, vatan tanımı ve vatandaşlık ilkeleri konusunda çocukların eğitimi konusundaki yanlış bilgiler içermektedir ve dini müfredatta tartışmalı konuların incelenmesini göz ardı edilmektedir. Bu husus son derece karmaşıktır ve çocukların kusurlu temellere dayalı gelişimlerini ve eğitim sürecinde toplumsal kutuplaşmayı önlemek amacı ile birleşik ve çocuklara yönelik bir söylemi benimsemek için kapsamlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Böyle bir sürecin çok ciddi sonuçları olacağından, eğitimsel kusurları gidermek ve toplumsal parçalanmanın tedavisine yönelik uzun yolda ilk adım olmasını sağlamak için eğitim performansının seviyesini yükseltmek gereklidir.

Bunlara ek olarak, Irak medya organları sosyal bölünmeleri arttırmada önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, bir grup Iraklı gazetecinin, 16 Ocak 2015'te bu durumu düzeltmek için kurduğu Irak Medya Evi gibi çabaları takdirle karşılamalıyız. Bu proje, küresel bağımsız medyayı destekleyen sivil toplum kuruluşu International Media Support tarafından desteklenmektedir. Irak Medya Evi, bağımsız gazetecilere destek vermeyi ve onların etik standartlara uymalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Irak Medya Evi, yayınladığı bir dizi raporla medyanın nefret söylemi ve şiddet propagandasını ortaya çıkarmıştır. Bazı Irak medya organlarının siyasi anlaşmazlığa odaklanma eğilimi çeşitli sosyal etkilere

sebeptir. Buna ek olarak, yalanların, sahte belgelerin ve terörist unsurların yerinden olmuş kişiler arasında olduğunu iddia eden haberlerin yaygınlaştırılması, haberlerin ve söylentilerin dolaşımı konusunda sağlıklı bir atmosfer yaratılmasına yol açmıştır. Eğitim ve medyada geçerli olan durum dinler için de geçerlidir çünkü din görevlileri sosyal çatışmalara değinen tarihi bir sorumluluğa sahiptir. Aslında, son yıllarda dini retorik insanların ruh halini olumsuz etkilediği ve birçok durumda sosyal çatışmalara neden olduğu görülmektedir. Yine de din adamları arasında topluluk uyumunu savunan ilımlı din adamları da bulunmaktadır. En önde gelen dini otorite Büyük Ayetullah Ali al-Sistani, 2014 Ağustos’unda büyük tehlike olarak tanımladığı İŞİD’e karşı birleşme çağrısında bulunmuştur. Dini önderlerin farklı düşünce ve dinsel inançlara sahip insanları bütünleştirmeleri gerekmektedir. Böyle bir role dinsel çeşitlilik gösteren Irak kabileleri için de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kabileler, çatışmalara tanık olan ya da İŞİD’ den kurtarılan alanlarda ihtiyaç duyulan uzlaşmayı sağlamaya yönelik girişimler başlatmalıdır.

2. SONUÇ

Yapılan çalışma Irak devletinin içindeki etnik ve mezhepsel çatışmaların incelenip demokrasinin işleyişindeki sorunları saptamak ve çözüm önerileri sunmaktır. Irak devletinde Baas diktatör rejiminin çökmesi, 2003 savaşı ve ABD’nin işgali ile değişen dengeler ve çıkan etniksel-mezhepsel çatışmaların oluşturduğu iç isyanlar ayrışmalar demokraside ikilemlere neden olmuştur.

Irak etnik-mezhepsel bir iç çatışmanın içinde olduğu için İŞİD bölgede varlığını sürdürmekte ve eylemlerine devam etmektedir. Yaşanan bu kaotik süreci her ne kadar dış faktörlerin çözemeyeceği düşünülse de bir dış faktörün iç savaşı sona erdirmek için üç yaklaşımı bulunmaktadır; askeri dinamiklerin, savaşan tarafların hiçbirinin askeri zafer kazanamayacağı yada silahları bırakırlarsa rakipleri tarafından katledilmeyeceğine inanacağı şekilde değiştirilmesi, siyasi otoritenin ve ekonomik çıkarların demografik gerçeklere uygun olarak az çok bölünmesiyle güç paylaşımı anlaşması imzalamak ve ilk iki şartın topluluklar ve güçlü iç kurumlar arasındaki güven yeniden kurulana kadar sürmesini sağlayacak en az bir iç veya dış kurum kurmak. Ancak yeterli kaynağı bulunmayan ve bu konuda istekli olmayan dış güçlerin bu eylem planını uygulaması durumunda vaziyet daha da kötüleşebilir.

Irak devletinde halk demokratikleşmenin uzun bir süreç olduğu ve birden değişmeyeceği konusunda bilinçlidir. Demokrasinin var olabilmesi için Irak’taki iç savaşın çözülmesi uzlaşma ve barış yoluna gidilmesi çatışmaların sona ermesi gerekmektedir. Bunun içinde bu duruma destek olacak politik mekanizmalar hazırlanmalıdır böylece meşru bir Irak hükümeti sağlanacaktır. Irak’taki demokrasinin yetersizliğinin nedeni etnik ve dini çatışmalardır bu durum içinde bu grupların Irak’ı meşru bir bölgesel varlık ve ülkeyi her grup için ortak alan olarak görmeleri gerekmektedir. Irak, sosyal sinerji ve bir arada yaşama kültürünün geliştirilmesi de dahil olmak üzere bu konuda bir kampanya düzenlemek için ciddi çabalara ihtiyaç duyuyor. Bu kampanya, eğitim müfredatı ile başlayıp, medyayı etkileyerek, ruhsal ve entelektüel sempozyumların yanı sıra din adamları ve kanaat önderlerine de ulaşacak ve toplumsal uyumu güçlendiren ve gelecekteki sosyal parçalanmayı önleyecek destekleyici yasaların oluşturulmasına katkı sunacaktır. Aynı zamanda eğitimsel kusurları gidermek ve toplumsal parçalanmanın tedavisine yönelik uzun yolda ilk adım olmasını sağlamak için eğitim performansının seviyesini yükseltmek gereklidir. Irak devletinde meşru demokrasi için hukuki, siyasi, sosyal alanlarda güçlü ve adaletli yaptırımlar uygulayarak uzlaşma yoluna gidilmeli eğitim ve medya gibi konularda yapılacak yenilikler vaziyeti değiştirecektir.

KAYNAKÇA

- Allawi, A. (2005). *The Democratization Process in Iraq*, Erişim: http://www.esiweb.org/pdf/esi_turkey_tpg_id_32.pdf (Erişim Tarihi 12.01.2018).
- Barakat, S. (2008). *Reconstructing Post-Saddam Iraq*. New York: Routledge.
- Burnell, P. and Roland, V. (2008). *Politics in the Developing World*. Oxford: Oxford University Press.
- Butenshon, N., Davis, U. ve Hassasian, M. (2000). *Citizenship and the State in the Middle East; Approaches and Applications*. New York: Syracuse University Press.
- Byman, D. and Pollack, K. (2010). Democracy in Iraq? *The Washington Quarterly*, 26(3), ss. 119-136.
- Clapham, C. (1990). *Third World Politics; an Introduction*. London: Routledge.

- Dawisha, A. (2005). The Prospects for Democracy in Iraq: Challenges and Opportunities. *Third World Quarterly*, 26(4-5), ss. 723-737.
- Diamond, L. (1996). Three paradoxes of democracy. Larry Diamond ve Marc Planter (Ed.), *The global resurgence of democracy*.(ss:113-119). London:The Johns Hopkins University Press.
- Huntington, S. (1996). Democracy's third wave. Larry Diamond ve Marc Planter (Ed.), *The Global Resurgence of Democracy*.(s: 3).London: The Johns Hopkins University Press.
- Jowitt, K. (1996). The new world disorder. Larry Diamond ve Marc Planter (Ed.), *The Global Resurgence of Democracy*. (s:35). London: The Johns Hopkins University Press.
- Kagan, F. (2003). War and Aftermath. *Policy Review*, sayı 10, ss. 3-27.
- Krol, M. (1996). Where east meets west. Larry Diamond ve Marc Planter (Ed.), *The Global Resurgence of Democracy*. (s:362) .London: The Johns Hopkins University Press.
- Pollack, K. (2004). Analysis Paper. *After Saddam Assessing the Reconstruction of Iraq*. Washington, DC: Sorbon Center for Middle East Policy Brooking Institution.
- Schedler, A. (2001). What is democratic consolidation? Larry Diamond ve Marc Planter (Ed.), *The Global Resurgence of Democracy*.(s:151) .London: The Johns Hopkins University Press.
- Schmitter, P. (1996). Dangers and dilemmas of democracy. Larry Diamond ve Marc Planter (Ed.), *The Global Resurgence of Democracy*.(s:83). London: The Johns Hopkins University Press.